

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 10-03-2021 r.

Adam Bodnar

IV.7024.22.2018.MK

Pan Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości

Szanowny Panie Ministrze!

Pragnę powrócić do kwestii poruszanej już kilkakrotnie w korespondencji z kolejnymi Ministrami Sprawiedliwości, w tym także z Panem Ministrem – mianowicie do sprawy kontaktów członków rodziny z dorosłą osobą ubezwłasnowolnioną, zwłaszcza całkowicie. Problem, jaki istnieje w tej sferze, zgłaszała już moja poprzedniczka, Pani Profesor Irena Lipowicz, w 2013 r. (w załączeniu przesyłam cyfrową kopię tego wystąpienia). Niestety, w toku kolejnej korespondencji nie udało się przekonać przedstawicieli Ministerstwa Sprawiedliwości o zasadności podjęcia kroków legislacyjnych w tej kwestii.

Tymczasem, jak wynika ze skarg napływających do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, obywatele nadal nie mogą egzekwować w pełni swego prawa do życia rodzinnego w opisanych sytuacjach. Sądy opiekuńcze – zgodnie z obowiązującym stanem prawnym – odmownie reagują na wnioski, wnoszone do nich przez członków rodziny, odciętych od kontaktów z nieraz najbliższymi krewnymi, zwłaszcza że w tej sprawie wypowiedział się Sąd Najwyższy, który po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej zagadnienia prawnego w sprawie o sygn. III CZP 11/18, 17 maja 2018 r. podjął uchwałę następującej treści: Rodzicom dorosłego dziecka, które jest ubezwłasnowolnione całkowicie z powodu niepełnosprawności umysłowej i dla którego ustanowiono opiekuna, nie przysługuje uprawnienie do żądania rozstrzygnięcia przez sąd opiekuńczy o sposobie utrzymywania kontaktów z tym dzieckiem.

Pomimo tej uchwały Sądu Najwyższego, w odpowiedzi Ministra Sprawiedliwości z 21 listopada 2018 r. (DLPC-IV-053-1/18, w załączeniu) na kolejne pismo Rzecznika z 28 września 2018 r. (cyfrowa kopia pisma RPO w załączeniu) stwierdzono: „Istniejące w tym

przedmiocie regulacje prawa materialnego i procesowego są w ocenie Ministerstwa Sprawiedliwości wystarczające (...) Osoby bliskie, którym kontakty te są uniemożliwiane bądź utrudniane, mają możliwość zawiadomienia sądu opiekuńczego w ramach prowadzonego postępowania opiekuńczego dotyczącego osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie, w celu wydania przez sąd odpowiednich zarządzeń i poleceń. Sąd nadzorujący postępowanie opiekuńcze w trybie art. 175 w zw. z art. 168 k.r.o. i 155 § 1 i 2 k.r.o., zobowiązany jest wydać takie zarządzenia”.

Rzeczywistość jest jednak odmienna. Jak wskazują kolejne skargi wnoszone do Rzecznika, wnioski składane do sądów opiekuńczych o wydanie zarządzeń wobec opiekuna prawnego, celem uregulowania i realizacji kontaktów, nie skutkują wydaniem takich zarządzeń. Sądy rozpoznają te wnioski jako wnioski o ustalenie kontaktów („Uwzględniając treść wniosku i cel, do którego zmierzał, Sąd potraktował go jako wniosek o ustalenie kontaktów z całkowicie ubezwłasnowolnioną” – cytat z uzasadnienia postanowienia Sądu Rejonowego w Myszkowie z 7 sierpnia 2020 r., sygn. akt III RNs 121/20), wskazują na brak przepisów regulujących takie kontakty między dorosłymi członkami rodziny a osobami ubezwłasnowolnionymi i oddalają wnioski („W sytuacji zatem gdy ubezwłasnowolnioną całkowicie jest osoba pełnoletnia i ma ona ustanowionego opiekuna prawnego, brak jest trybu, w jakim członkowie rodziny bądź inne osoby jej bliskie mogłyby formalnie zapewnić utrzymywanie kontaktów z osobą ubezwłasnowolnioną tj. dorosłą, ale pozbawioną możliwości samostanowienia” – tamże). Powołane w piśmie z Ministerstwa Sprawiedliwości z 21 listopada 2018 r. przepisy art. 175 w zw. z art. 168 KRO i 155 § 1 i 2 KRO nie są traktowane przez sądy jako podstawa do uregulowania kontaktów przez wydanie opiekunowi stosownych zarządzeń i poleceń, ponadto sądy konstatują, że wniosek o takie kontakty może pochodzić jedynie od opiekuna prawnego – czyli od tej osoby, która kontaktom się sprzeciwia i je uniemożliwia („Sąd Okręgowy zwraca uwagę, że faktyczną intencją niniejszego postępowania było ustalenie kontaktów osoby ubezwłasnowolnionej z córkami. Sąd Rejonowy prawidłowo uznał, że w przedmiocie kontaktów ubezwłasnowolnionego z członkami rodziny nie można wszcząć postępowania z urzędu ani na wniosek osoby niebędącej opiekunem prawnym ubezwłasnowolnionego. Nie ma w ocenie Sądu Okręgowego materialnej podstawy do ustalenia kontaktów z osobą ubezwłasnowolnioną” – z uzasadnienia postanowienia Sądu Okręgowego w Warszawie z 19 grudnia 2019 r., sygn. akt VI Ca 53/19).

Tym samym kolejne potwierdzenie znajduje teza Rzecznika Praw Obywatelskich, że „doprowadzenie przez osoby bliskie całkowicie ubezwłasnowolnionego do realizacji kontaktów wbrew woli opiekuna jest skomplikowane i mało efektywne”. Aktualne także jest stanowisko Rzecznika, przedstawione we wcześniejszym piśmie z 28 września 2018 r., iż opisany stan rzeczy uzasadnia ponowne, pilne rozważenie dokonania zmian w procedurze cywilnej, które umożliwiłyby sądowi, na skutek sygnału przekazanego przez same

zainteresowane osoby, wszczęcie postępowania w tego typu sprawach z urzędu; aktualna także jest argumentacja przedstawiona w piśmie Rzecznika.

Alternatywą może być także zmiana legislacyjna, polegająca na jasnym odesłaniu w przepisach Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, regulujących kwestię opieki i kurateli prawnej, do art. 113¹-113⁶ KRO. W ten sposób sądy uzyskałyby podstawę do orzekania w sprawach wniosków o kontakty członków rodziny z osobami ubezwłasnowolnionymi (całkowicie czy częściowo). Obecnie sądy nie mają takiej możliwości – jak wskazał Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z 17 maja 2018 r., „Kodeks rodzinny i opiekuńczy zawiera regulację dotyczącą opieki nad ubezwłasnowolnionym całkowicie w art. 175-177. Przepis art. 175 stanowi, że do opieki tej stosuje się odpowiednio przepisy o opiece nad małoletnimi. Z odesłania tego nie wynika jednak uprawnienie do domagania się uregulowania kontaktów z dorosłym ubezwłasnowolnionym całkowicie. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że przepisy o opiece nad małoletnim (art. 145-174 k.r.o.) nie regulują kontaktów z dzieckiem, zatem ich stosowanie bezpośrednio wobec ubezwłasnowolnionych w tym zakresie jest wykluczone. Przepisy o opiece nad małoletnim odsyłają z kolei do przepisów o władzy rodzicielskiej (art. 155 § 2 w związku z art. 92-112 k.r.o.), te jednak nie dotyczą w ogóle kwestii kontaktów”.

W toku takiego ewentualnego postępowania sądy oczywiście powinny brać pod uwagę stanowisko samej osoby ubezwłasnowolnionej i jej interesy; podobnie jak w przypadku kontaktów rodziców czy innych krewnych z dziećmi, sąd mógłby odmówić orzeczenia takich kontaktów – zwłaszcza gdyby odesłanie pomijało obowiązek utrzymywania kontaktów, zawarty w art. 113 KRO. Jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy w uzasadnieniu swej uchwały z 17 maja 2018 r., „Opieka nad taką osobą musi uwzględniać zasady określone w Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 13 grudnia 2006 r., która wobec Polski weszła w życie z dniem 25 października 2012 r. (Dz. U. 2012, poz. 1170), w tym poszanowanie przyrodzonej godności, niezależności, autonomii osoby, swobody dokonywania wyborów. Swoboda dokonywania wyborów niewątpliwie dotyczy również tego, z kim taka osoba chce utrzymywać kontakty. Należy zatem dążyć do wyjaśnienia jej woli, posługując się wszelkimi formami komunikacji, w tym komunikacji niewerbalnej (zob. art. 2 i 3 konwencji)”.

W załączeniu – obok kopii wcześniejszych wystąpień Rzecznika i odpowiedzi Ministerstwa Sprawiedliwości – przesyłam cyfrową kopię skargi do Rzecznika w sprawie, w której nie udało się zastosować wskazywanego w piśmie z Ministerstwa Sprawiedliwości sposobu postępowania, jak również kopię postanowienia z uzasadnieniem, wydanego w innej sprawie przez Sąd Okręgowy w Warszawie.

Uwagi powyższe przekazuję Panu Ministrowi na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t. jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 627) z uprzejmą prośbą o poinformowanie Rzecznika Praw Obywatelskich o zajętych stanowiskach.

Z wyrazami szacunku

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/